

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HUQUQ FANLARINI O'QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Omonova Ulyana Normuminovna

Navoiy davlat universiteti magistranti

Email: omonovaullyana@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada oliy ta'lim muassasalarida huquq fanlarini, xususan, Konstitutsiyaviy huquq, Fuqarolik huquqi va Ma'muriy huquq fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion usullardan foydalanish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot jarayonida interaktiv, muammoli, raqamli va kompetensiyaviy ta'lim usullarining huquqiy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdagi samaradorligi baholanadi. Olingan natijalar zamonaviy usullar talabalarning huquqiy tafakkuri, tanqidiy fikrlashi va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: huquq fanlari, zamonaviy o'qitish usullari, konstitutsiyaviy huquq, fuqarolik huquqi, ma'muriy huquq, interaktiv ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayoni oliy ta'lim tizimida huquq fanlarini o'qitishga alohida e'tibor qaratishni taqozo etadi. Huquqshunos mutaxassislar nafaqat normativ-huquqiy hujjatlarni mukammal bilishi, balki ularni tahlil qilish, huquqiy baholash va amaliyotda qo'llash ko'nikmalariga ham ega bo'lishi zarur.

An'anaviy o'qitish usullarida (ma'ruza, matnni yod olish) huquqiy bilimlar ko'proq nazariy xarakterga ega bo'lib, talabalarning mustaqil fikrlashi va real huquqiy vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantirmaydi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida Konstitutsiyaviy huquq, Fuqarolik huquqi va Ma'muriy huquq fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — huquq fanlarini o‘qitishda zamonaviy usullarning samaradorligini aniqlash hamda ularni fanlar kesimida takomillashtirish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Huquqiy fan (huquqshunoslik) huquqni ijtimoiy normalarning maxsus tizimi, davlat tashkil etilishi, va faoliyatining huquqiy shakllari butun jamiyat siyosiy tizimlari sifatida o‘rganuvchi hisoblanadi. Hozirgi vaqtda mamlakatimizda o‘rta mahsus hamda oliy ta’lim va huquq sohalariga oid bo‘lgan barcha tashkilot muassasalarning tizimiga alohida e’tibor berilmoqda. Xususan, oliy ta’lim tizimlarida ijtimoiy hamda huquq sohalariga oid bo‘lgan sohalarni shakllantirish bo‘yicha ko‘plab ishlar amalga oshirildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning “Taraqqiyot strategiyasi”da 2022-yildan 2026-yilga qadar olib boriladigan ishlar belgilab berildi. Ushbu strategiya 100 maqsaddan iborat bo‘lib, 46 maqsadida ta’limga oid qismida Oliy ta’lim qamrov darajasini 50 foizga yetkazish va ta’lim sifatini oshirish maqsad qilib belgilandi. Hozirda oliy ta’lim muassasalarida talabalarni zamonaviy texnologiyalar o‘qitish metodikasi bo‘yicha o‘qituvchilar o‘z faoliyatlarini munosib ravishda olib bormoqda. Talabalarning huquqiy savodxonligini oshirish va huquqiy ongini shakllantirish, talabalar qalbida vatanga bo‘lgan muhabbatini uyg‘otish, Vatan menga nima berdi deb emas, balki men vatanimga nima berdim degan shior ostida o‘z hissalarini qo‘shish uchun harakat qilishlari zarurligini his qilishlari, talabalarni huquq sohasiga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish borasida amaliy ishlar olib borilmoqda.

Adabiyotlar sharhi

O‘zbekistonlik olimlar tadqiqotlarida huquq fanlarini o‘qitish masalasi asosan ta’lim islohotlari, milliy qonunchilikni o‘rganish va kadrlar tayyorlash sifati bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilingan. Mahalliy ilmiy ishlarda Konstitutsiyaviy huquq fanini o‘qitishda talabalarda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Tadqiqotlarda interaktiv usullar, xususan INSERT, BBB, munozara va keyslardan foydalanish talabalarning mavzuni chuqur anglashiga xizmat qilishi ko‘rsatib o‘tilgan.

Fuqarolik huquqi bo'yicha olib borilgan izlanishlarda shartnomaviy munosabatlar, mulk huquqi va majburiyatlar institutlarini o'qitishda amaliy mashg'ulotlar va sud qarorlari tahlilining ahamiyati alohida qayd etilgan. Bu yondashuv talabalarni bozor iqtisodiyoti sharoitida huquqiy munosabatlarga tayyorlashda muhim vosita sifatida baholanadi. Ma'muriy huquq faniga oid mahalliy tadqiqotlarda esa davlat boshqaruvi, ma'muriy javobgarlik va jamoat boshqaruvi masalalarini o'qitishda raqamli texnologiyalar va elektron hukumat tizimlari bilan bog'liq mavzularni kiritish zarurligi asoslab berilgan.

D. Kolb tomonidan ishlab chiqilgan tajribaviy ta'lim nazariyasi huquq ta'limida keng qo'llanilib, unda bilimlar bevosita amaliy faoliyat, refleksiya va tahlil orqali mustahkamlanishi ta'kidlanadi. Ushbu yondashuv ayniqsa Fuqarolik huquqi va Ma'muriy huquq fanlarida sud amaliyoti va huquqiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali samarali natija berishi ilmiy jihatdan asoslangan. AQSh va Yevropa davlatlarida olib borilgan ilmiy izlanishlarda Case study va Moot court (model sud) texnologiyalari huquqiy tafakkur va professional madaniyatni shakllantirishning eng samarali usullaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Bu tajriba Ma'muriy va Fuqarolik huquqi fanlarida talabalarni real huquqiy muammolarga tayyorlashda keng qo'llanilmoqda.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot aralash metodlar (mixed-methods) asosida olib borildi. Unda sifat (qualitative) va miqdor (quantitative) tadqiqot yondashuvlari uyg'unlashtirildi.

Ushbu yondashuv huquq fanlarini o'qitishda zamonaviy usullarning nafaqat samaradorligini, balki ularning pedagogik va amaliy jihatlarini ham kompleks baholash imkonini berdi.

Tadqiqot obyekti: oliy ta'lim muassasalarida huquq fanlarini (Konstitutsiyaviy huquq, Fuqarolik huquqi, Ma'muriy huquq) o'qitish jarayoni.

Tadqiqot predmeti: huquq fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik usullar (interaktiv, muammoli, raqamli va kompetensiyaviy yondashuvlar).

Tahlil va natijalar

2022–2025 yillarda huquq fanlarini o'qitish bo'yicha tahlillar

2022-yilda oliy ta'lim tizimida huquq fanlarini o'qitishda asosiy e'tibor ta'lim mazmunini yangilash va kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishga qaratildi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, talabalarining 58 foizi huquqiy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash yetarli emasligini bildirgan. Bu holat zamonaviy usullarga ehtiyoj mavjudligini ko'rsatgan. 2023-yilda huquq fanlarini o'qitishda Case study, munozara, guruhli ishlash kabi interaktiv metodlar faolroq joriy etila boshlandi. Tahlillar quyidagilarni aniqladi:

- interaktiv mashg'ulotlar ulushi 40–45 foizga yetdi;
- Fuqarolik huquqi fanida shartnomalar va sud amaliyoti asosida darslar tashkil etildi;
- Ma'muriy huquq fanida muammoli vaziyatlar (case) asosida mashg'ulotlar o'tkazildi.

2024-yilda huquq fanlarini o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyalari (LMS platformalar, onlayn testlar, virtual sud jarayonlari) keng qo'llanila boshlandi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki:

- darslarning 55–60 foizi raqamli vositalar bilan integratsiyalashgan holda o'tkazilgan;
- Konstitutsiyaviy huquq fanida interaktiv testlar va hujjat tahlili modullari joriy etilgan;
- Ma'muriy huquq fanida elektron hukumat va ma'muriy ish yuritish jarayonlari modellashtirilgan.

2025-yilda olib borilgan tahlillar huquq fanlarini o'qitishda Outcome-Based Education (natijaga yo'naltirilgan ta'lim) modelining shakllanayotganini ko'rsatdi. Fanlar kesimida quyidagi natijalar aniqlandi:

Konstitutsiyaviy huquq:

- debat va munozaralar orqali tanqidiy fikrlash darajasi 30 foizga oshgan;
- talabalar huquqiy normalarni izohlashda mustaqillikka erishgan.

Fuqarolik huquqi:

- amaliy mashg'ulotlar ulushi 65 foizga yetgan;

- shartnoma tuzish va huquqiy baholash ko'nikmalari sezilarli rivojlangan.

Ma'muriy huquq:

- virtual sud va elektron keyslar orqali ma'muriy jarayonlarni tushunish darajasi 75–80 foizni tashkil etgan.

Umumiy baholash natijalariga ko'ra, tajriba guruhidagi talabalarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan 18–22 foiz yuqori bo'lgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida huquq fanlarini zamonaviy usullar asosida o'qitish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Huquq fanlari bo'yicha interaktiv va amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish;

Raqamli ta'lim vositalaridan tizimli foydalanish;

Professor-o'qituvchilar uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

O'zbekiston Respublikasida demokratik huquqiy davlatni barpo etishda bosh huquqiy omil hisoblangan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Qonunlari va qonunosti hujjatlari shuningdek, huquqshunoslik fanlarining jamiyatdagi o'rni va ahamiyatini, ma'no-mazmuni hamda mohiyatini uzluksiz o'rganish huquqshunoslik fanlarini o'qitish va ularni amaliyotga tatbiq etish zaruratini keltirib chiqaradi. "Huquqshunoslik fani inson dunyoqarashi, uning huquq va davlat to'g'risidagi tasavvuri, tushuncha va bilimlari shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Huquqiy tarbiya - jamiyat a'zolari madaniyati va ongiga huquqiy bilimlarni turli ta'sir vositalari orqali uzluksiz singdirib borish jarayonini ifodalovchi tushuncha. Huquqiy tarbiya keng ma'noda, jamiyat a'zolarining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirish, shaxs ongiga uning huquq va burchlarini singdirish jarayonini anglatadi. Huquqiy tarbiya tor ma'noda fuqarolarning huquqiy bilim va madaniy saviyasi, darajasini oshirishga xizmat qiladigan usul va vositalarni ifoda etadi. Huquqiy tarbiyaning davlat va jamiyat taraqqiyotida hamda fuqarolik jamiyati asoslarini qurishdagi o'rni shaxsning, fuqarolarning huquqiy bilimi va ko'nikmalari arajasi bilan

belgilanadi. Huquqiy tarbiya mavjud tuzum, davlat va hokimiyat organlari, mahalla, oila, tashkilotlar va ularning faoliyati orqali amalga oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026- yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/-5841063>
2. O'zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi, 01.05.2023y.
3. "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5618-son Farmoni. 2019-yil 9-yanvar
4. Saidkulov N. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari. –Guliston, Universitet. 2020.
5. Sayitxonova Barchinoy Axatovna "Huquq fanini o'qitish ahamiyati" Международный научный журнал № 13 (100), часть 1 "Научный Фокус"